

16. АУМВСУІФО. Инструкция Народного Комиссара Внутренних Дел Союза ССР “О порядке ссылки в отдалённые северные районы СССР членов семей изменников родины, совершивших побег или перелёт за границу”, утверждена решением СНК СССР от 14 декабря 1940 г. // Накази, директиви, розпорядження НКВС СРСР за 1940 р. Колекція документів. Том 1.

Анотації

Демьянчук Т. Д. **Функционирование уголовно-исполнительной системы НКВД в условиях массовых репрессий против населения западноукраинских территорий в 1939–1941 годах.**

Рассматривается вопрос правового функционирования уголовно-исполнительной системы НКВД, масштабы и категории репрессированных в условиях первой советизации западноукраинских территорий.

Demynchuk T. D. **The functioning of criminal-executive system NKVS under conditions of mass repressions against the population of Western Ukraine.**

The article deals with the question of legal functioning of the criminal-executive system NKVS, scale and categories of persons subjected to repressions under conditions of the first radyanization of the western-Ukrainian lands.

Ю. В. Діденко

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ІНІЦІАТИВИ ДЕПУТАТІВ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ У СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Народний Рух України завжди виступав за розвиток рівноправних міжнародних відносин нашої держави та захищав українські інтереси в разі порушення їх паритетності. Це завжди викликало зацікавленість науковців та дослідників. В роботі зроблено аналіз діяльності депутатів від НРУ та їх особистий внесок у розвиток міждержавних відносин.

У Руху завжди була чітка позиція стосовно міжнародних відносин. У питаннях, пов'язаних із базуванням Чорноморського флоту Російської Федерації, Рух дотримувався чіткої лінії. Так, заступник голови парламентської комісії у закордонних справах І. Заєць наголошував, що цю проблему необхідно вирішувати шляхом укладання договору з Російською Феде-

рацією про вивід її військ із території України, “всі проблеми, пов’язані з іноземними військами на території України, їй варто вирішувати не шляхом прийняття закону про це, а шляхом укладення договору з Росією про виведення її військ” [12].

Підписання угоди між Україною й Росією щодо розподілу Чорноморського флоту і його базування викликало неоднозначну оцінку в українському суспільстві. У зв’язку з цим Рух зробив заяву. В ній він указав, що всі питання з базування флоту “мають бути розв’язані виключно на міжнародних правових засадах” [7, с. 47]. Депутати від Руху виключали традиційні для нашої політики з Росією обумовлення стратегічне партнерство чи особливі стосунки. Вони вимагали від Верховної Ради “негайного розгляду питання про ратифікацію угоди стосовно Чорноморського флоту для внесення необхідних коректив у відповідності з державними інтересами України” [7, с. 48].

Після заяви Держдуми Росії з цього приводу Рухом та деякими фракціями й групами у Верховній Раді було підготовлено проект постанови, в якому йшлося про підготовку пакета документів, необхідних Україні для відмови від Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, крім того, передбачалось на наполяганні про негайне виведення військ Чорноморського флоту Російської Федерації з території України. “Верховна Рада України звертає увагу світового співтовариства, держав, які надали Україні гарантії безпеки, на те, що Держдума Росії не перший раз відіграє дестабілізуючу роль у регіоні, порушує стабільність і безпеку, створює своїми рішеннями конфліктну ситуацію, яка може привести до непередбачуваних наслідків” [11]. У проекті Верховна Рада України попереджала, що у випадку остаточного затвердження й підписання згаданого законопроекту вона буде змушена у відповідності з Конституцією України наполягати на негайному виведенні російського флоту з території України.

У той же час В. Чорновіл разом із депутатом С. Соболевим підписали заяву, де йшлося про необхідність внесення змін до Конституції України, в яких унеможливити перебування будь-яких військових частин іноземних держав на території України, крім того, у заяві йшлося про необхідність негайного виведення військ Чорноморського флоту Російської Федерації за межі державних кордонів України. У заяві також відзначалося про потребу внести зміни до Основного Закону України “про

виключення будь-якої можливості перебування іноземних військ на території України” [5]. Депутати від Руху висловилися за негайне виведення російського флоту за межі України.

З питань щодо інтеграції України у Європу і її членства в СНД В. Чорновіл заявляв, що існування СНД у нинішній її формі не вигідне ні Україні, ні Росії, і що найбільш прийнятним варіантом для кожної з країн була б якнайскоріша інтеграція у Європу. В. Чорновіл із цього зазначив: “Я взагалі думаю, що існування СНД небажане ні для Росії, ні для України. Відновити імперію навіть найбільшим її прихильникам усе одно не вдасться. Нашим державам набагато вигідніше брати участь у загальноєвропейському інтеграційному процесі...” [9].

Крім того, він зауважив, що НРУ не ставить перед собою за мету участь України у військових блоках, а лише наполягає на створенні єдиного європейського простору. “НРУ не ставить питання про членство України у військових блоках, адже небезпека Європи у її поділ” [14]. Тому він не схвалював позицію України, що могла б опинитися у буферній зоні між Росією та НАТО, що могло б негативно вплинути як на економічний, так і на політичний стан країни, а також її безпеку в цілому: “А це ж так важливо, не дай, Боже, Україні бути буфером між НАТО і Росією. Враження розхристане. Послання більше схоже на полеміку з опонентами...” [6]. В. Чорновіл виступав за поглиблення зв’язків із західноєвропейськими державами, із європейською спільнотою у різних галузях людського існування: прискорення демократизації, проведення ринкових реформ і створення підґрунтя для розширення участі України в європейських структурах та майбутнього входження її господарства до загальноєвропейського світового економічного простору. Вважаючи, що “перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейському співтоваристві, а також в інших західноєвропейських структурах” [14], та з огляду на економічний стан Росії, можна зазначити, що Україні потрібно негайно переорієнтуватися на економічні зв’язки з іншими державами, зокрема, членами ЄС. Лідер Руху В’ячеслав Чорновіл вважав, “що колапс у Росії довів: Україні треба негайно переорієнтуватися на економічні зв’язки з іншими державами” [8].

Рух не вважав, що першочерговими у зовнішній політиці повинні бути саме відносини з Росією: “високі посадові особи

заявляють про важливість такої зустрічі. Але не всі депутати сприймають її як позитив. Так, наприклад, “рухівці не очікують від українсько-російського рандеву нічого корисного” [8].

Фракція Руху вступала у протиборстві з іншими фракціями Верховної Ради, зокрема, КПУ, що збиралася внести до розгляду у парламенті питання щодо приєднання України до союзу Росії та Білорусії, в цьому положенні НРУ залишався єдиною представленою у Верховній Раді силою, що виступала як захисник національних інтересів України проти прийняття постанови про приєднання до союзу Білорусі й Росії [13].

Саме в таких екстремальних умовах найяскравіше виявлялася позиція рухівської фракції як правої політичної сили й одного із захисників національних інтересів у Верховній Раді України.

Не залишався Рух осторонь таких питань, як питання правонаступництва щодо зовнішнього державного боргу та активів колишнього СРСР, суми зовнішнього боргу України перед Росією, питання щодо розподілення алмазного фонду та золотого запасу колишнього СРСР: “Бо надто багато потрібно з’ясувати досі утаємниченого або невирішеного, що мають знати виборці. Зокрема, скільки Україна заборгувала Росії і навпаки; як бути з розподілом алмазного фонду і золотого запасу колишнього СРСР” [10, с. 16], надання Україні достовірних даних щодо активів і пасивів колишнього Союзу та чимало іншого.

У квітні 1999 року членом фракції НРУ головою Львівської обласної організації Ярославом Кендзьором було висунуто питання стосовно відносин із Росією. Він звертався до голови Міжпарламентської асамблеї СНД із питань повернення Росією 84,3 мільярдів карбованців заощаджень громадян України, це складало близько 40 мільярдів доларів. Також фракція вимагала розглянути питання про плату за транспортні магістралі й поділ не тільки Чорноморського флоту, але й Тихоокеанського, Балтійського та Північного. Крім того, фракція наполягала на компенсації Росією як правонаступницею Радянського Союзу збитку, що був зчинений нашим громадянам, що відбували покарання у Колимі, Магадані, Воркуті і т. д. У заяві наголошувалось “Ми вимагаємо про те, щоб було поставлено питання про нормальну плату за транспортні магістралі. Ми вимагаємо, щоб було поставлено питання, щоб не тільки ми ділили Чор-

номорський флот, а щоб частина українського тихоокеанського флоту, Північного флоту, Балтійського флоту базувалася на території України.” [1].

У заяві, прийнятій на XI Всеукраїнських зборах НРУ з приводу українсько-російських відносин у чергове було привернуто увагу до даної проблеми, де містилась вимога “негайного повернення Російською Федерацією заощаджень громадян України у колишньому Ощадбанку СРСР” [10, с. 18], а також безумовного повернення української “частки у золотому та алмазному фондах” [10, с. 19]. Тут зверталась увага на грубі, цинічні порушення угод по розташуванню Чорноморського флоту в Україні та відмова Москви компенсувати завданні ним збитки.

У зв’язку з цим у заяві також містилась вимога до Верховної Ради негайно розглянути внесений Рухом проект постанови про вихід України з Міжпарламентської асамблеї СНД у випадку неможливості безконфліктного вирішення питання, вказувалось на можливість звернення до “міжнародних організацій та судових інстанцій” [10, с. 19]. Рух рішучими діями привертая увагу до існуючих в Україні багато років проблем на своїх найбільших форумах.

Народний Рух України завжди тримав на контролі і не залишався осторонь питань зовнішньої політики. У липні 1999 року фракція Руху висловила своє негативне відношення з приводу можливого вступу України до так званого “Союзу слов’янських народів”. Особливо фракцію непокоїли заяви президента Білорусі Олександра Лукашенка, у яких він закликав Україну приєднуватися до Союзу і називав вагання України такими, що носять “тимчасовий характер”. Фракція вважала дії урядів Росії та Білорусі такими, що є втручанням у внутрішні справи України, крім того, вони дезорганізують зовнішню політику України. Фракція Народного Руху настоювала на тому, щоб Міністерство закордонних справ негайно реагувало на подібні заяви і приймало необхідні дипломатичні міри. Вона висловлювала занепокоєння з того приводу, що останнім часом частішали заяви й заклики щодо вступу України в так званий Союз слов’янських народів. Особливо турбувало рухівців те, що подібні висловлення дозволяє собі Президент сусідньої держави Білорусі Олександр Лукашенко. Фракція Народного Руху України наполягала на тому, “щоб Міністерство закордонних

справ негайно реагувало на подібні заяви та вживало відповідних дипломатичних дій” [2], — наголошував заступник голови НРУ Ю. Ключковський, цитуючи заяву фракції.

Не залишилося поза увагою Руху болюче питання, як для суспільства, так й для української влади, щодо геноциду чеченського народу. Фракція виступила за припинення знущань над чеченським народом й підтримала ініціативу Ради Європи, Президента та держсекретаря Сполучених Штатів Америки, які закликали керівництво Росії почати повне й відкрите для світового товариства розслідування масових убивств у Чечні. Фракція закликала невідкладно вжити заходів до російської сторони й вимагати негайного припинення геноциду проти чеченського народу. “Треба прямо заявити, що фактично триває геноцид проти чеченського народу. Конфлікт давно сягнув масштабів громадянської війни і вже не може бути лише внутрішньою справою Росії...” [2], — проголошувалось у заяві фракції Народного Руху України та “Реформи-Конгрес”. Події у Чечні привертали увагу не тільки рухівців, а й міжнародних правозахисних організацій. Москву відвідав комісар Ради Європи з прав людини та прибула спеціальна делегація, котра займається питаннями запобігання тортур... Рада Європи відреагувала, президент і держсекретар Сполучених Штатів Америки також закликали керівництво Росії почати повне й відкрите для міжнародного спостереження розслідування вбивств і порушень прав людини в Чечні. Фракції Народного Руху України та “Реформи-Конгрес” пропонували, щоб невідкладно ухвалити звернення до російської сторони, в якому засудити дії, що не відповідають нормам цивілізованого суспільства, і вимагати їх негайного припинення.

Народний Рух, що обстоює послідовно позицію щодо інтеграції України в європейське співтовариство та неухильне входження України у світову демократичну спільноту, різко негативно зреагував на зустріч у Дніпропетровську президентів України та Росії у лютому 2001 року. З приводу питань, які обговорювали президенти, фракція НРУ виступила із заявою про те, що фракція визнавала інтеграцію у Європу пріоритетним напрямком розвитку країни, але також виступала за добросусідські, рівноправні та взаємовигідні відносини з Росією. Парламентарів непокоїло те, що Росія неодноразово дозволя-

ла собі втручання у внутрішні справи України, вони виявили занепокоєння із приводу втягування України на проросійську орбіту із відвертим нехтуванням українських стратегічних та національних інтересів. “Висуваючи європейський вибір як пріоритетний напрям української зовнішньої політики, ми також виступаємо за добросусідські, рівноправні, паритетні та взаємовигідні відносини із сусідніми державами, зокрема, із Росією... Однак зараз прослідковується тенденція втягувати Україну в російську орбіту з нехтуванням стратегічних національних інтересів держави” [3], — указувалось у заяві.

Проблема стосунків Росії та України постійно піднімалась Рухом у різних аспектах: чи це — проблема енергозалежності України, кордонів, боргів, чи базування Чорноморського флоту. Проблема захисту навколишнього середовища України, зокрема, під час військових маневрів, що їх проводила Російська Федерація на території унікального кримського заказника “Байдарський”, фракція висловила свій протест із цього приводу й наполягала на відшкодуванні збитків, пов’язаних із військовими маневрами. Крім того, фракція відмічала, що навчання проводились без дозволу Міністерства оборони та Міністерства екології, що суперечить двосторонній угоді між Україною та Росією, а таке порушення угоди зі сторони Росії ставило під загрозу збереження внутрішнього суверенітету та територіальної цілісності України. Фракція вимагала направлення в Російську Федерацію ноти протесту з вимогою відшкодування завданих екологічних збитків, притягнення винних посадових осіб до відповідальності, створення спеціальної слідчої комісії, щоб займалася розслідуванням порушень із боку Російської Федерації, крім того, фракція наполягала на припиненні на території України будь-яких військових тренувань із метою підготовки військ до відправки в Чечню. “Ці тренування проводилися на території унікального державного заказника “Байдарський”. У цьому заказнику відповідно до чинного законодавства України суворо забороняється проведення будь-яких військових навчань. Сьогодні вже стало відомо, що метою проведення цих тренувань була підготовка спецпідрозділів російських збройних сил до війни в Чечні” [3], — указувалось у заяві. Російське головне командування при цьому порушило пункт 2 статті 8 угоди між Україною та Російською Федерацією. Проведення

військових навчань за межами відведених для цієї цілі територій, які визначені в угоді, суворо заборонено.

Фракція Народного Руху України вимагала створення “спеціальної слідчої комісії для встановлення фактів порушення з боку Росії двосторонніх міжнародних договорів та законів України з метою запобігання таким порушенням у майбутньому” [3]. Ще однією з вимог було “припинення з боку головного командування Чорноморського флоту Російської Федерації будь-яких тренувань на території України з метою підготовки спецпідрозділів до війни в Чечні” [3].

Таким чином, можна зробити висновок, що депутати від Народного Руху України послідовно відстоювали українські інтереси у стосунках з Росією стосовно базування Чорноморського флоту, висловлювали протест проти порушення прав людини у Чечні та негативно реагували на втягування України в неприродні союзи. Вони працювали, щоб наблизити українське законодавство до європейських норм, і це було одним із завдань діяльності депутатів від НРУ. Їх участь у засіданнях Ради Європи сприяло їх розумінню європейських цінностей, а також відстоювання інтересів України на міжнародному рівні.

Джерела та література

1. Бюлетень Верховної Ради України № 38, від 9 квітня 1999 р.
2. Бюлетень Верховної Ради України № 17, від 1 березня 2000 р.
3. Бюлетень Верховної Ради України № 14, від 14 березня 2001 р.
4. Бюлетень Верховної Ради України № 18, від 20 березня 2001 р.
5. Верховна Рада слухатиме виконавців і лише потім постановить // Україна молода. — 1996. — 30 жовт. — С. 2.
6. “Вийти з СНД! Вступити до НАТО” — ось позиція української молоді // За вільну Україну. — 1996. — 11 трав. — С. 1.
7. Вісник Руху. Спеціальний випуск. Основні документи 1994–1995 рр. — К.: Рух-Прес, 1995. — 61 с.
8. Голос України. — 1998. — 26 вересня.
9. Іваненко Д. Гряде суд! Постатейно: Ранкове засідання 17 вересня / Голос України. — 1996. — 19 верес. — С. 2.
10. Народний Рух України. Ухвали, заяви, звернення за 2001–2003 роки. — К: Стилос, 2003. — 228 с.
11. Парламенты Украины и России пугают друг друга. Но в шоке может быть Запад // Зеркало недели. — 1996. — 19–25 окт. — С. 1.
12. Рахманин С. В ближайшее время должен быть узаконен статус Черноморского флота / Киевские ведомости. — 1996. — 20 февр. — С. 1, 3.

13. "Україна молода". — 1998. — 29 вересня.
14. Чорновил В. СНГ не нужно ни Украине, ни России: обеим странам лучше войти в НАТО / Независимая газета. — 1996. — 8 февр. — С. 3.

Анотації

***Диденко Ю. В.* Державообразующие инициативы депутатов Народного Руха Украины в сфере международных отношений.**

Представленная в сборнике статья написана на основании документальной базы с привлечением различных источников. В работе проведен анализ деятельности депутатов НРУ и их особый вклад в развитие межгосударственных отношений.

***Didenko U. V.* Community creations initiative of deputies NRU in area of international relations.**

The article presented in the collection is written on the ground of the documensary base with attraction verios channal. In resurch has done activity analyse of deputy NRU and the special contribution development intergovernmental relations.

К. В. Женгал

РОЗБУДОВА ПРОФСПІЛКОВОГО РУХУ УКРАЇНИ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Проголошення Україною незалежності значно вплинуло на трансформацію національного профспілкового руху. В умовах становлення демократії та ринкової економіки особливо важливого значення набула роль професійних спілок як захисника прав і свобод громадян у галузі трудових відносин. Створення потужних, впливових профспілок, здатних ефективно відстоювати інтереси працівників, є невід'ємним атрибутом цивілізованої держави.

Нові умови профспілкового руху, що настали з руйнацією радянської суспільної системи, виникненням політичного плюралізму і переходом економіки до ринку виявили непридатність для них існуючої профспілкової теорії і обумовили постановку в науковій літературі питання про переосмислення місця і ролі профспілок в суспільстві. Перед дослідниками постала проблема врахувати попередній досвід профспілкового будівництва як в межах СРСР, так і за кордоном, та розробити нову концепцію